

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Француза Івана Григоровича на тему «Теоретико-правові аспекти примусового виконання судових рішень в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження обумовлюється кількома факторами, що характеризують загальний стан організації державної влади та державного апарату у країні, стан наукових досліджень у галузі теорії права, присвячених питанням формування державного механізму.

Надана до спеціалізованої вченої ради дисертаційна робота Француза І.Г. присвячена одному із пріоритетних напрямів державної діяльності щодо забезпечення реалізації принципу справедливості. Діяльність щодо примусового виконання рішень судів та інших органів є одним із найважливіших засобів забезпечення ефективної роботи механізму правового регулювання та реалізації державою своїх правозахисних функцій. Разом із тим, не дивлячись на таку значущість даної діяльності, в Україні цей інститут недостатньо врегульований та організований, що, відповідно, негативним чином впливає і на якість та рівень захисту прав й інтересів осіб.

Державна влада намагається створити ефективний механізм функціонування всіх органів. Слід виділити процес реформування органів примусового виконання рішень. Продумана, обґрунтована, вдало розроблена реформа, що ставить на меті удосконалення певних процесів, досягнення вищих цінностей та ідеалів, завжди сприяє руху вперед, все ж зміни, що відбуваються, часто не приводять ні до підвищення ефективності діяльності, ні до її удосконалення. Практика виконання судових рішень в сьогodнішній Україні створює підґрунтя для зневіри громадян у системі судочинства, підриває основи законності та справедливості в суспільстві, дієвості права, ефективності його регулятивного та охоронного впливу на суспільство. Актуалізує тему дисертаційного дослідження і поточне реформування системи судочинства в Україні, що передбачає удосконалення законодавчого

забезпечення діяльності суб'єктів, які здійснюють примусове виконання судових рішень. Прийняття Законів України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 р. № 1403-VIII та «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII, що націлені на перехід від державницької (публічної) до змішаної (публічно-приватної) моделі системи виконання рішень юрисдикційних органів, в якій поєднано функціонування державної виконавчої служби та приватних виконавців, засвідчує необхідність фундаментального дослідження предмета цієї роботи на якісно новому доктринальному рівні, з метою недопущення помилок та прорахунків під час впровадження у правозастосовну діяльність зазначених законодавчих змін.

Окремі теоретико-правові аспекти примусового виконання судових рішень досліджено у працях О. С. Бадалової, В. В. Волинця, О. В. Зайчука, М. І. Козюбри, А. М. Колодія, В. В. Копейчикова, В. В. Корольової, Л. О. Корчової, В. В. Ладиченка, О. Б. Олійник, Н. М. Пархоменко, О. В. Петришина, П. М. Рабіновича, В. Ф. Сіренка, В. Б. Скоморовського, В. М. Скрипнюк, О. Ф. Скакун, А. Й. Француза та ін. Однак, у вітчизняній науці теорії держави і права спостерігається відсутність комплексних монографічних або дисертаційних досліджень теоретико-правових аспектів примусового виконання судових рішень в Україні, які закладали б фундамент для доктринальної розробки концепції виконання судових рішень.

Слід відмітити, що окремі аспекти примусового виконання судових рішень в Україні досліджено в працях представників *галузевих юридичних наук*. Окремі аспекти теорії та практики здійснення примусового виконання судових рішень в Україні розкрито представниками наук *конституційного права* (Н. А. Мяловицька, В. Л. Федоренко), *кримінального права* (П. П. Андрушко, З. Ф. Дільна, О. О. Кваша, О. М. Костенко), *адміністративного права* (В. Б. Аверьянов, А. М. Авторгов, В. А. Бабич, І. Л. Бородін, Ф. В. Бортняк, Б. М. Гук, Р. В. Ігонін, О. С. Клименко, Л. В. Крупнова, А. П. Купін, П. В. Макушев, Р. С. Мельник, А. А. Пухтецька,

С. В. Щербак), *цивільного процесуального права* (В. М. Притуляк, Н. А. Сергієнко, Г. П. Тимченко, С. Я. Фурса, С. О. Якимчук), *господарського процесуального права* (Б. В. Деревянко, О. П. Подцерковний) та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 (п. 3, 4), Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015 (п. 5.7), Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016 – 2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р. Дисертаційну роботу проведено в межах науково-дослідної програми кафедри теорії та історії держави і права Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» – «Проблеми застосування норм права в процесі розбудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: 0111U007821).

Об'єктом дисертаційного дослідження є правовідносини, які виникають у сфері примусового виконання судових рішень, а *предметом дисертаційного дослідження* є теоретико-правові аспекти примусового виконання судових рішень в Україні.

Об'єктом дослідження виступають ті соціально-правові явища, на пізнання яких спрямовується науковий потенціал дослідника (право, законодавство, правова культура, правотворчість тощо). Предметом дослідження виступають ті чи інші сторони об'єкта, його елементарні складові, а також окремі процеси, пов'язані з існуванням явища (становлення, розвиток, форми реалізації, взаємодія з іншими явищами тощо). Предметом можуть бути також й такі зрізи у розумінні явища як його форма, внутрішня будова, функції, особливості прояву у різних правових реаліях.

На мою думку, автор вірно відобразив предмет дослідження у назві дисертації, про що свідчить і відповідна побудова плану роботи, в якому розкриваються теоретико-правові аспекти примусового виконання судових рішень в Україні, резолютивні частини кожного підрозділу, а також проміжкові та кінцеві висновки по роботі.

Проте, найбільш доцільним уявляється визначити об'єктом дослідження суспільні відносини, що виникають **в процесі** примусового виконання судових рішень.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. У рецензованій праці комплексно використовувалася система філософських підходів; філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання, що забезпечили об'єктивну, усебічну характеристику предмета дослідження, а саме:

Феноменологічний підхід дозволив розкрити уявлення про примусове виконання судових рішень як об'єктивно існуюче самостійне явище правової реальності.

Герменевтичний підхід забезпечив вивчення примусового виконання судових рішень як самостійного інституту права та законодавства України, шляхом тлумачення правових норм, якими він закріплений.

Аксіологічний підхід дав змогу охарактеризувати примусове виконання судових рішень крізь призму його ціннісного виміру, що акумулює в собі засади справедливості, верховенства права та законності, забезпечує ефективність судочинства.

Методологія дослідження. Використання *діалектичного методу* допомогло розкрити феномен примусового виконання судових рішень крізь призму його зародження, становлення та розвитку як явища правової реальності і як об'єкта світоглядного та наукового пізнання (підрозділ 1.1). У процесі дослідження застосовано *історико-правовий метод*, який дав змогу узагальнити стан дослідженості примусового виконання судових рішень; здійснити періодизацію історії зародження та розвитку правового

забезпечення діяльності суб'єктів примусового виконання судових рішень на українських землях кін. XI – поч. XX ст.; встановити та розкрити особливості правового забезпечення діяльності суб'єктів примусового виконання судових рішень у радянський період (підрозділи 1.1; 1.2; 2.2). Застосування *системно-функціонального методу* забезпечило встановлення значення принципів наукового пізнання, функціональних можливостей методологічних підходів і методів наукового дослідження (підрозділ 1.2); визначення функціонального призначення примусового виконання судових рішень (підрозділ 1.3). Використання функціональних можливостей *порівняльно-правового методу*, сприяло здійсненню порівняльного аналізу зарубіжних систем примусового виконання судових рішень, на підставі чого виокремлено їх спільні ознаки та відмінності (підрозділ 3.1). За допомогою *формально-логічного методу* узагальнено доктринальні підходи щодо розуміння поняття «примусове виконання судових рішень», з'ясовано його сутність; обґрунтовано самостійність поняття «примусове виконання судових рішень», узагальнено визначення поняття «принципи діяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень» (підрозділи 1.2; 1.4). *Системно-структурний метод* дозволив удосконалити критерії класифікації принципів діяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень, а також деталізувати характеристику їх різновидів (підрозділ 1.4). *Герменевтичний метод* у праці використано для тлумачення норм права щодо правового забезпечення діяльності суб'єктів примусового виконання судових рішень у період незалежності України (підрозділ 2.3). Поєднання функціональних можливостей *праксеологічного та прогностичного методів* дало змогу виокремити фактори, що визначають сучасний стан примусового виконання судових рішень в Україні, та обґрунтувати шляхи вдосконалення його функціонування в Україні (підрозділ 3.2).

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. В процесі реалізації визначених завдань автору вдалось досягти ряд здобутків, що представляють

новизну та можуть бути використані як в навчальній так і науковій діяльності для подальшого розвитку теоретико-правових аспектів примусового виконання судових рішень в Україні, а також для подальшого моделювання правової конструкції організації державного механізму.

До найбільш суттєвих положень новизни слід віднести наступні:

узагальнено доктринальні підходи до розуміння поняття «примусове виконання судових рішень» за допомогою критерію об'єму розуміння та розкрито в межах: широкого розуміння, як елементу (стадії) судового провадження, та вузького розуміння, як інструментального примусового засобу держави щодо зміни правової дійсності відповідно до правових наслідків, передбачених рішенням суду;

доповнено характеристику змісту функціонального призначення примусового виконання судових рішень правоохоронною функцією, правозахисною функцією, правоінформативною функцією, та правореалізаційною функцією; уточнено зміст вказаних функцій;

удосконалено визначення поняття *«примусове виконання судового рішення»*, і особливо наголошено, що воно є важливою складовою державного механізму судового захисту прав та свобод особи, змістом якої є сукупність дій, що вчиняються уповноваженими суб'єктами на завершальній стадії судового провадження відповідно до норм чинного законодавства, основною метою яких є примусова реалізація (практичне втілення в життя з можливістю застосування заходів державного примусу) прийнятого судом рішення, в результаті чого поновлюються порушені, оспорені або невизнані права і свободи особи.

запропоновано шляхи вдосконалення функціонування системи примусового виконання судових рішень в Україні, до яких віднесено: посилення наукової концептуалізації напрямів реформування системи примусового виконання судових рішень, їх правове закріплення та практичну реалізацію; підвищення рівня правової культури громадян; удосконалення контролю у сфері примусового виконання судових рішень; впровадження

доктринальних підходів до розуміння поняття «примусове виконання судових рішень», а також з'ясування його сутності. У роботі здійснено аналіз поглядів учених на питання понятійного визначення «примусове виконання судових рішень» та його співвідношення із поняттям «виконавче провадження» (с.40-49).

Аналіз примусового виконання судових рішень проведено як однієї із внутрішніх функцій держави в Україні. Однак, в роботі автор недостатню увагу приділяє дослідженню взаємозв'язку доктрини примусового виконання судових рішень із теоретико-правовими категоріями, зокрема, правовою системою, національною та правовою культурою українського народу. Важливим вбачаємо висвітлення розуміння автором доктрини в якості джерела права.

3. В роботі, не ставиться кардинальним чином проблема концептуальних взаємозв'язків між принципами права як категоріями теорії держави і права та філософії права і теорією примусового виконання судових рішень. А потреба в обґрунтуванні таких зв'язків є, оскільки залишається непереколивим пояснення недоліків і неефективності певних видів діяльності органів державної влади, наприклад, державної виконавчої служби, тільки недосконалим законодавством.

З іншого боку, використання загальної теорії юридичної відповідальності в структурі юридичної природи примусового виконання судових рішень змогло б кардинальним чином пояснити низку наявних негативних фактів, а головне, обґрунтувати напрямки реформування вказаних та інших видів державних органів, державної влади в цілому. Проблема неефективності державної влади полягає, перш за все, у відсутності, незадіяності в її структурі конструкції відповідальності. Який механізм відповідальності, наприклад, судді, коли вони законодавчо мають статус недоторканих, і як наслідок, ми маємо некеровані процеси злочинності, корупції. Говорити з боку суддів про суддівське самоврядування як спосіб вдосконалення даного виду юридичної діяльності

сьогодні, коли ми всі є вже свідками реальної кризи вітчизняної судової системи, це просто означає черговий спосіб уникнення від реальної відповідальності суддів. Принцип незалежності влади не обов'язково передбачає безконтрольності і безвідповідальності влади. Багато фактів зловживань державних виконавців, суддів оприлюднено останнім часом, і це тільки вершина айсберга вітчизняної владної системи, а притягнуто до відповідальності за останні роки одиниці. Явно прихований пафос ідеї парламентарної республіки також полягає у колективній, тобто анонімній, безвідповідальності.

Отже, яким бачиться дисертанту механізм концептуальної взаємодії юридичної природи примусового виконання судових рішень із основними конструкціями загальної теорії держави і права?

4. Один з постулатів, що обґрунтовує дисертант в своїй роботі, полягає в твердженні про незаперечну силу і пріоритет людиноцентризму, верховенства права, справедливості, високої моралі та моральних засад при характеристиці примусового виконання судових рішень (с.69-77) і з цим важко не погоджуватися. Проте відомо, що взаємозв'язок моралі із правом також не є однозначним: мораль може не тільки випереджати право, але й істотно відставати від нього. Тоді офіційно проголошені високі моральні норми, наприклад, присяга державного службовця, елементарно дискредитуються наявними моральними нравами в суспільстві, не враховувати які і не діяти під їх впливом не можуть суб'єкти владних відносин. Отже, на який механізм впливу моральних норм розраховує дисертант, скажімо, в умовах певного занепаду в перехідному суспільстві сталих моральних цінностей, характерних якраз.

5. Організаційні та процесуальні засади примусового виконання судових рішень мають своєю важливою ознакою формальну визначеність, вони завжди процесуально регламентовані, процедурно передбачені закріпленими в законодавстві нормами, тобто вони вимушені чи зобов'язані дотримуватися зовнішніх форм (підрозділ 3.2.). З одного боку, подібна

регламентація спрямована на уникнення неправових форм діяльності. З другого боку, дотримання вказаних форм не гарантує, не призводить до позитивних наслідків, коли вимушені визнавати тотальну корупцію як в державі загалом (за даними світових рейтингів), так і в діяльності органів примусового виконання судових рішень. Отже, зовнішній, формально-юридичний чинник, виходить, не є визначальним в природі ефективності і характері організації примусового виконання судових рішень. Які, з погляду дисертанта, є первинними – правові чи інші, аксіологічні, онтологічні чинники, який механізм їх взаємодії, щоб його використання оптимізувало якісні характеристики примусового виконання судових рішень?

Наведені вище зауваження та дискусійні положення **не впливають суттєво** на загальну позитивну оцінку дисертації І.Г. Француза, яка є самостійним творчим доробком автора, що доповнює систему науково-теоретичних знань щодо теоретико-правових аспектів примусового виконання судових рішень в Україні.

За предметом, завданнями, методологією, змістом та висновками дисертація відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. У публікаціях здобувача й авторефераті відбиті основні положення дисертації. Автор уникає бездоказових та категоричних тверджень.

Положення, що викладені в дисертації та виносяться на захист, розроблені автором особисто. Автореферат дисертації адекватно відображає її основні положення.

Оформлення дисертації та автореферату відповідає вимогам ВАК України, а їх тексти написано літературною мовою.

ВИСНОВОК

Таким чином, на основі вивчення дисертації та праць здобувача необхідно зробити висновок, що дисертація «Теоретико-правові аспекти примусового виконання судових рішень в Україні» є цілісним та завершеним дослідженням актуальних теоретичних та методологічних проблем сучасного

правознавства, відповідає вимогам пп. 9 та 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567, а її автор Француз Іван Григорович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедрою міжнародного права
та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів
і природокористування України**

В.В. Ладиченко

